

**DOSYA/DERLEME****DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ***Necati DEDEOĞLU\****Dünya Sağlık Örgütü'nün Konumu**

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 7 Nisan 1948'de, "Tüm insanların mümkün olan en üst sağlık düzeyine ulaşmaları" amacıyla kurulmuştur. Bu kuruluşu anımsamak üzere her yıl 7 Nisan günleri "Dünya Sağlık Günü" olarak kutlanmaktadır.

DSÖ Birleşmiş Milletler (BM) sistemi içinde yönetsel ve mali açılarından özerk bir kuruluştur. BM, üye ülkeler ve diğer kuruluşlarla olan ilişkileri anayasasında ve sözleşmelerle belirlemiştir. Bu sözleşmelere göre DSÖ, BM ve Özel Kuruluşlar ismi verilen 15 kuruluş (ILO, FAO, UNESCO, IMF, Uluslar arası Meteoroloji Örgütü gibi) işbirliği yapacaklar, bilgi ve veri alışverişinde bulunacaklar ve teknik olarak birbirlerine yardım edeceklerdir. Bu kuruluşlar içinde DSÖ en çok FAO, ILO ve Birleşmiş Milletler örgütüne doğrudan bağlı UNICEF ve UNDP ile ilişki kurmaktadır. Bu örgütler sağlıkla ilgili toplantılarını DSÖ ile birlikte düzenlerler. Aynı şekilde, ortak projeler yürütülür, personel değiş tokuşu yapılabilir ve birbirlerinin genel kuruluna katılırlar. UNICEF, UNDP ayrıca DSÖ bütçesine katkıda da bulunmaktadır. Ortak projelerde DSÖ teknik yardım, diğer kuruluşlar maddi yardım ve malzemeyi sağlarlar. DSÖ'nün, sağlık hizmeti de götürebilen UNICEF, UNFPA gibi kuruluşlardan farkı, bu kuruluşların sadece tek konuda (çocuklar, aile planlaması) hizmet vermesine karşın, DSÖ'nün ilgisinin bütün sağlık konularını kapsamasıdır. Ayrıca, bu kuruluşlar ülkelere maddi yardım ve malzeme yardımı da yaparlarken DSÖ genellikle teknik yardımda bulunmakta veya belli projeleri desteklemektedir. Örgütlerin yapısı da farklıdır. DSÖ, ILO, FAO, UNESCO otonom birer örgütlüdür. Kendi genel kurulları, bağımsız bütçeleri, üye ülkeleri vardır. UNFPA, UNDP, UNEP ise

Birleşmiş Milletler kuruluşunun birer programı şeklinde örgütlenmişlerdir.

DSÖ, BM ve diğer Özel Kuruluşlarda çalışan kişilerin belli ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları üye ülkelerce kabul edilmiş ve sözleşmelerle de belirlenmiştir. Bu örgütlerin malları vergiden ve gümrükten muaf, dokümanları dokunulmaz, personeli yabancı büyükelçi statüsündedir.

**DSÖ'nün Örgütsel Yapısı**

DSÖ'nün en yetkili organı genel kurul'dur. Genel kurul her yıl Mayıs ayında genel merkezin bulunduğu Cenevre'de toplanır. DSÖ'ye üye 193 ülkenin temsilcileri DSÖ'nün politikasını belirlerler, 5 yıl için DSÖ'nün genel müdürünü atarlar, bütçeyi onaylarlar.

Genel kurul, 32 ülkeyi, 3 yıl süre ile yönetim kurulunda görev almak üzere seçer. 32 ülkenin temsilcileri yılda en az iki kez toplanarak genel kurulda alınan kararların uygulanmasını sağlarlar. Yıllık çalışma planının yapılmasında, genel kurulun gündeminin belirlenmesinde ve afetler, salgınlar gibi olağanüstü durumlarda destek sağlanmasında genel müdür yönetim kuruluna yardımcı olur. Genel müdür, yürütme kurulunun aday göstermesiyle genel kurulca seçilir. Yürütme kurulu sorumluluğunda, örgütün yönetsel ve teknik başkanıdır. Üye ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla doğrudan ilişki kurabilir. Genel müdür Cenevre'de, altı bölge müdürlüğünde ve sahada görev yapmakta olan 5000 kadar teknik ve destek personelinin de amiridir. DSÖ'nün şu anki genel müdürü eski Norveç başbakanı bayan Dr. Gro Harlem Brundtland'dır.

Cenevre'de bulunan genel merkez dışında 6 bölge bürosu bulunmaktadır. Türkiye'nin de bağlı bulunduğu Avrupa Bürosunun merkezi Kopenhag, Danimarka'dadır. Kuzey ve Güney Amerika Bürosu, Washington ABD'de,

Doğu Akdeniz Bürosu İskenderiye, Mısır'da, Afrika Bürosu Brazavil, Kongo'da, Güney Doğu Asya Bürosu Yeni Delhi, Hindistan'da, Pasifik Bürosu ise Manila, Filipinlerdedir. Bölgeselleşmekten amaç DSÖ'nün yetki ve görevlerinin dağıtılması olduğu kadar sağlık sorunları benzer olan bölgesel ülkeleri bir araya getirerek daha homojen bir örgütlenme, planlama ve hizmet sağlamaktır. Ülkeler, Cenevre'deki genel merkezden çok kendi bölge büroları ile ilişkilidirler.

DSÖ'nün ayrıca bazı ülkelerde, bölge müdürü ile ülke sağlık bakanlığı arasında ilişki kurmak ve o ülkedeki DSÖ projelerinin koordinasyonunu sağlamak üzere ülke ofisleri de bulunmaktadır. Türkiye'de DSÖ ofisi Ankara'da, Birleşmiş Milletler binası içindedir.

### DSÖ'nün İşlevleri

DSÖ her şeyden önce dünyadaki tüm insanların sağlığını iyileştirmeye çalışan, ülkelerin gönüllü olarak üye oldukları bir örgüttür. Ülkeler DSÖ anayasasını onaylamışlar böylece anayasanın temel ilkelerinden olan "sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedensel, ruhsal ve toplumsal tam bir iyilik halidir", "sağlanabilecek en üst düzeyde sağlık her insanın temel haklarından biridir", "Hükümetler halkın sağlığından sorumludurlar" ve "Sağlığın tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için bilimlerin sağladığı yararların tüm insanlara yayılması gerekir" ilkelerini de benimsemiş olmaktadır.

DSÖ öncelikle ülke sınırı tanımayan bulaşıcı hastalıkların kontrolü açısından önemli olan, siveyans hizmetleri, teknik bilgi sağlanması, ülkeler arasında eşgüdüm ve işbirliği sağlanması açısından önem taşıyan bir örgüttür. Benzer şekilde, pek çok ülkeyi birden ilgilendirebilen deniz kirlenmesi, radyoaktif serpintiler, hava kirliliği gibi sorunlara çözüm aranabilmektedir. Kısacası DSÖ bir uluslararası sağlık forumu oluşturmaktadır. DSÖ'nün diğer faaliyetleri şöyle özetlenebilir:

- Üye ülkelerden bulaşıcı hastalıklarla ilgili bilgileri toplamak, bunları haftalık epidemiyolojik bültenlerle dünyaya duyurmak.

- Uzman grupları oluşturarak önemli bir sağlık sorunu konusunda görüş bildirmek, bunları teknik raporlar şeklinde yayınlamak.

- Bulaşıcı olmayan hastalıklarla ilgili araştırmalarda eşgüdüm sağlamak, öncelikler belirlemek.

- Sağlık istatistiklerinin toplanmasında, analizinde, değerlendirilmesinde yeni teknikler geliştirmek, saha, klinik ve laboratuvar araştırmalarında yeni yöntemler elde etmek. Ülkelere sağlık araştırmalarında maddi ve teknik destek sağlamak.

- Hastalıkların uluslararası sınıflandırmasını yapmak,

aşı, hormon, serum gibi biyolojik maddelerin ve ilaçların standardizasyonunu yaparak uluslararası farmakopede yayınlamak.

- Üye ülkelerce hazırlanan sağlıkla ilgili yasa, tüzük ve yönetmelikleri derleyerek "International Digest of Health Legislation" isimli dergide yayınlamak.

- Sağlıkla ilgili kitapları ve biomedikal dokümanları derlemek, arşivlemek, üye ülkelerin hizmetine sunmak, sağlıkla ilgili dergiler, kitaplar yayınlamak ve bunları geliştirmekte olan ülkelerin sağlık bakanlıklarına, fakülte kütüphanelerine ücretsiz olarak göndermek. (World Health isimli magazin 1998 yılı sonuna kadar kamuoyunu sağlık konularında bilgilendirmek amacıyla 8 dilde ve her ay birkaç yüzbin adet olarak basılmakta idi.)

- Üye ülkelerin sağlık bakanlıklarına, koruyucu hekimlik alanlarında eğitim ve araştırma bursları sağlamak.

- Ülkelerin çeşitli sağlık konularında hazırladıkları projelere maddi ve teknik destek sağlamak, UNICEF, UNDP, ILO gibi kuruluşların ülke projelerine sağlık açısından katkı sağlamak.

- Üye ülkelerden toplanan sağlık istatistik ve bilgilerini, sağlıkla ilgili epidemiyolojik yenilikleri, senede bir kez yayınlanan istatistik yıllıklar veya 4 kez yayınlanan istatistik dergiler kanalıyla duyurmak.

- Uluslararası seyahat ile bulaşıcı hastalıkların taşınmasının engellenmesi konusunda kurallar koymak, sınır güvenliği sağlamak.

- Filistin, Afrika ülkeleri gibi mülteci sorununun yoğun olduğu yerlerde, mültecilerin yerleştirmek ve sağlık hizmeti sağlamak; deprem gibi olağanüstü durumlarda ilaç, malzeme ve insan gücü yardımıyla bulunmak, salgınlarda aşı ve teknik destek sağlamak.

- DSÖ'nün işlevleri arasında uluslararası eylem planları olan "2000 Yılına Kadar Herkese Sağlık", "Sağlık ve Eşitlik" gibi önemli etkisi olan uluslar programlarından da bahsetmek gerekir.

- DSÖ'nün tarihçesi, yapısı, işlevleri, örgütlenmesi konusunda daha fazla bilgi edinmek isteyenler ekteki kaynaklardan yararlanabilirler (Dedeoğlu N; 1988, Metin B; 1992, DSÖ;1998)

### DSÖ Nereye Gidiyor ?

Özerk ve uzman bir kuruluş olmakla beraber, DSÖ, BM sisteminin bir parçasıdır. Bu nedenle varlığı bu sistemin işlerliği ve dünya sağlık sorunlarına getirebildiği çözümlere bağlıdır. Ancak üye ülkelerin tutumu, işbirliğine yatkınlıkları da çok önem taşımaktadır. Süper bir gücün dünya hakimiyetine soyunduğu günümüzde hem BM hem DSÖ'nün bir örgüt olarak etkinliği azalmaktadır. DSÖ de eskiden beri bir ABD hakimiyeti zaten bulunmaktaydı.

Kurulduğu ilk yıllarda, ABD, DSÖ bütçesinin yarısını sağlıyordu. Görülen sakıncalar nedeniyle 1952'de hiçbir ülkenin toplam bütçesinin %33'ünden fazlasını veremeyeceği kararı alındı. ABD, bugün DSÖ bütçesinin %25'ini karşılıyor olsa da, gerek örgütün bürokratik kademelerinde bulundurduğu uzmanları gerek vakıflar, vb. kaynaklardan aktarılan paralarla etkinliğini sürdürmektedir (WHO; 1958). Bu etkinlik kendini zaman zaman DSÖ'nün aldığı kararlarda ve yaptığı çalışmalarda da göstermektedir. Örneğin, zengin ülkelerin DSÖ ve UNICEF gibi BM Örgütlerini kullanarak gelişmekte olan ülkelerdeki sağlık programlarını yanlış yönlendirdikleri ve önerileri dikkate almadıkları bildirilmektedir (Banerji D; 1999). DSÖ, emperyalizmin sağlığa etkileri konusunda yeterince sesini çıkartmadığı ve sağlık örgütlenmesi sorunu olan ülkelere kamusal sağlık hizmeti yerine ABD modeli olan sigortaya dayalı sağlık hizmeti önerdiği için eleştirilmektedir (Dedeoğlu N;1988, Navarro V;2001). Yine Navarro, DSÖ'yü ABD'nin ve gelişmiş ülkelerin ideolojisini yansıtmakla suçlamakta, DSÖ'nün politikalarının ve çalışma şeklinin sorgulanması gerektiğini bildirmektedir (Navarro V; 2002).

DSÖ'nün bilimsel bir kimliği yanında politik bir yanı olduğu da bir gerçektir. DSÖ'den gelen her öneride, başlatılan her programda elbette bu iki yön de dikkate alınmalıdır.

DSÖ, politik eğilimi yanında ağır işleyen bürokrasisi, giderek artan merkezîyetçiliği, kadrolarında erkeklerin ve bazı ülkelerin uzmanlarının fazlalığı nedeniyle de eleştirilmektedir. DSÖ dünya sağlığı konusunda da çok başarılı değildir. Çiçek eradike edilmiş ve polio eradike edilmek üzeredir, ancak hala sıtmadan yılda 3 milyon kişi, tüberkülozdan 3 milyon kişi, aşı ile önlenebilecek hastalıklardan 2 milyon çocuk ölmektedir. Dünya nüfusunun yarısı temiz bir içme suyundan yoksundur, üçte biri temel ilaçlara ulaşamamaktadır, dörtte biri ise açtır (DSÖ; 1998). Durumu daha da kötü yapan dünya üzerindeki sağlık eşitsizliklerinin giderek artıyor olmasıdır. Son 20 yıldır dünyadaki yoksul ülkelerin sağlık düzeyi geriye doğru gitmektedir. Ortaya çıkan güvensizlik ortamı nedeniyle bazı ülkeler yıllık aidatlarını ödememekte, gerekli istatistikleri yollamamakta ve işbirliğinden kaçınılmaktadırlar.

Bu durumda DSÖ'nün geleceği ne olacaktır, DSÖ dünya sağlığına katkıda bulunabilecek midir, DSÖ'ye bir gerek var mıdır?

DSÖ "uluslararası" değil, uluslararası bir örgüttür. Bu nedenle politikası ve uygulamaları üye ülkelerin katkısı ile belirlenir. Üyeler gerek genel kurul, gerekse yönetim kurulu ve bölge kurulları ile yönetime doğrudan katılırlar. DSÖ'ye küsmek, dışlamak yerine DSÖ kurullarına aktif olarak katılmak, DSÖ politikalarını etkilemeye çalışmak, bürokrasiyi daha sıkı denetlemek gerekir. DSÖ büyük bir bilgi ve deneyim kaynağıdır. Bu yazının işlevler bölümünde belirtilen görevleri DSÖ dışında başka hiç bir örgüt yerine getiremez. Vazgeçilemez bir örgüt ve uluslararası bir forum olan DSÖ'ye ondan en çok yarar görecektir olan gelişmemiş ülkeler ve bu arada Türkiye, sahip çıkmalıdır.

#### KAYNAKLAR

**Banerji, D** (1999) "A Fundamental Shift in the Approach to International Health by WHO, UNICEF and the World Bank". Int J. Health Serv 29:227-59

**Metin, B** (1992) "Dünya Sağlık Örgütü- Türkiye İlişkileri". Yayınlanmamış Ankara Üniversitesi Uzmanlık Tezi, Ankara

**Dedeoğlu, N** (1988) "Uluslararası Sağlık Çalışmalarının Tarihçesi, Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye". Akdeniz Üniv. Tıp Fak. Yayını No. 1, Antalya

**DSÖ** (1998) "Dünya Sağlık Raporu". Çeviri. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Ankara

**Navarro, V** (2001) "2000 Yılı Dünya Sağlık Raporunun Değerlendirilmesi". Çeviri. Toplum ve Hekim 16(2):117-121

**Navarro, V** (2002) "Can Health Care Systems Be Compared Using a Single Measure of Performance?". Am J. Pub Health 92 (1): 31-34

**WHO** (1958) "The First, Ten Years of the World Health Organisation". WHO, Geneva